

Парламентські дії у сфері біорізноманіття: втілення глобальних зобов'язань у національні дії

15 березня 2023 року триває 146-а Асамблея Міжпарламентського союзу (м. Манама, Бахрейн), в роботі якого бере участь делегація українських парламентарів. Одним з питань порядку денного 146-ї Асамблеї є обговорення парламентських дій щодо біорізноманіття: перетворення глобальних зобов'язань у національні дії. Це питання відноситься до предметів відання Комітету з питань екологічної політики та природокористування.

Протягом минулого століття внаслідок антропогенного впливу відбулися значні зміни в системі компонентів біологічного різноманіття на територіях природних місць перебування, природно-заповідного фонду (заповідниках, заказниках, національних парках, пам'ятках природи тощо), одомашнених або культивованих видів – в тому середовищі, в якому вони набули своїх відмітних ознак, а також у збереженні компонентів біорізноманіття поза їх природними місцями перебування (у зоопарках чи в лабораторіях з метою ведення генетичних банків вимираючих видів та їх відновлення у майбутньому). Тобто збереження екосистем, підтримки і відновлення життєздатних популяцій видів в будь-якому природному для них середовищі в цілому є актуальним питанням для України.

Верховна Рада України як єдиний законодавчий орган державної влади України забезпечує законодавче регулювання всіх суспільних відносин в державі, приділяючи багато уваги проблемам збереження біологічного і ландшафтного різноманіття. Для реалізації конкретних практичних заходів щодо охорони та раціонального використання генофонду біорізноманіття в Україні прийнято відповідне нормативно-правове забезпечення. Важливу роль у збереженні біологічного різноманіття відіграє Закон України «Про природно-заповідний фонд України» [1], оскільки саме на територіях об'єктів природно-заповідного фонду зберігаються популяції багатой біоти України, що налічує понад 45 тисяч видів тварин та 25 тисяч видів рослин, рідкісних і таких, що знаходяться під загрозою зникнення, з певним ендемізмом та реліктовістю.

На підставі аналізу, викладеного у науковій доповіді Державної установи «Інститут регіональних досліджень імені М.І. Долишнього НАН України» під назвою «Регулювання екологічної безпеки транскордонного регіону в умовах євроінтеграції України», яка розміщена на офіційній web-сторінці Комітету Верховної Ради України з питань екологічної політики та природокористування [2] зазначається, що на виконання положень Конвенції про охорону біологічного різноманіття (*The Convention on Biological Diversity, CBD, 1992 рік*, яку Верховною Радою України ратифіковано 29.11.1994 року [3,4]) в Україні прийнято ряд загальнодержавних програм.

Щодо стратегій, то в національному законодавстві в галузі правової охорони біорізноманіття на відміну від ЄС в якості стратегії тривалий час виступала Постанова Верховної Ради України «Про Основні напрями державної політики України у галузі охорони довкілля, використання природних ресурсів та забезпечення екологічної безпеки» [5]. Основними пріоритетами охорони довкілля та раціонального використання природних ресурсів у ній було визначено, зокрема: формування збалансованої системи природокористування,

збереження біологічного та ландшафтного різноманіття, заповідна справа. Треба зазначити, що у ЄС пріоритети розставлені дещо по іншому, на першому місці знаходиться збереження та стале використання біорізноманіття.

До 2022 року в Україні спостерігалось різке зменшення площ зайнятих природними екосистемами – до 29 %, в тому числі лісами – до 14,3 % території країни, було практично знищено степ як природний біом, значних змін зазнали гідрологічні умови території у зв'язку з будівництвом рівнинних гідроелектростанцій та створенням водосховищ, осушенням болотних угідь Полісся та обводненням степу.

Значні території зазнають відчутного антропогенного забруднення, у тому числі важкими металами, радіонуклідами, стійкими органічними сполуками, відзначаються прояви деградації та синантропізації екосистем, що загрожує втратою гено-, цено- та екофонду та формує соціально-екологічний дискомфорт населення.

Наукові дослідження та факти свідчать про катастрофічний стрес, якого біорізноманіття зазнає у збройних воєнних конфліктах, сукупний вплив яких разом з деградацією довкілля та кліматичними змінами призводить до серйозних гуманітарних наслідків. З початком війни на території України невід'ємно погіршився стан довкілля, з'явилися випадки нанесення значної екологічної шкоди, яких починаючи з 24 лютого 2022 року стає дедалі більше.

Нормами міжнародного гуманітарного права забороняється застосування методів або засобів ведення війни, що мають на меті заподіяти або, як можна очікувати, заподіюють в даний момент та продовжують наносити широкомасштабну, довготривалу і серйозну шкоду природному середовищу України. Тому парламенти держав повинні звернути увагу на російську військову агресію та зобов'язані вжити відповідних заходів з імплементації міжнародних договорів перш за все гуманітарного права, а також захисту всіх компонентів довкілля та біорізноманіття, зокрема.

Верховна Рада України ухвалила низку законів щодо ратифікації, приєднання та виконання інших міжнародних договорів, що регулюють питання збереження та використання біологічного і ландшафтного різноманіття.

Серед них – Картахенський протокол по біобезпеці до Конвенції про біологічне різноманіття [6, 7] та Нагойський протокол про доступ до генетичних ресурсів та справедливий і рівноправний розподіл вигід від їхнього використання до Конвенції про біологічне різноманіття [8, 9].

Буз сумніву участь України в Конвенції про біологічне різноманіття має позитивний вплив на визначення пріоритетів формування національної соціально-економічної і екологічної політики, а також подальшої інтеграції України в європейське співтовариство. Незважаючи на складні умови війни зростає увага до України у світі, що може мати позитивні риси у вирішенні фінансового тягаря проблем збереження біорізноманіття в регіонах, які потребують збереження та захисту через особливе міжнародне і національне значення.

Верховна Рада України також приєдналася до Боннської конвенції про охорону мігруючих видів диких тварин (*Convention on the Conservation of Migratory Species of Wild Animals, CMS, 1979 рік*) та її відповідних угод, які розглядаються як важливі засоби збереження біорізноманіття серед мігруючих видів [10, 11].

Після підписання Конвенції про збереження біорізноманіття Україна стала Стороною ще кількох важливих, з точки зору охорони живої природи, міжнародних природоохоронних угод, таких як Конвенція про захист Чорного моря від забруднення (з 1994 року), Бернська (з 1996 року) і Рамсарська (з 1996 року) конвенції, Конвенція про охорону та використання транскордонних водотоків та міжнародних озер (з 1999 року).

Верховною Радою України 14.05.1999 з набранням чинності для України з 29.03.2000 була ратифікована Конвенція про міжнародну торгівлю видами дикої фауни і флори, що перебувають під загрозою зникнення [12, 13] (*The Convention on International Trade in Endangered Species of Wild Fauna and Flora, CITES*) – це міжнародний міжурядовий договір, підписаний в результаті резолюції Міжнародного союзу охорони природи (*IUCN*) у 1973 році.

Приєднавшись до Конвенції ООН про боротьбу з опустелюванням (повна назва *Конвенція ООН про боротьбу з опустелюванням у тих країнах, що потерпають від серйозної посухи та/або опустелювання, особливо в Африці, скорочено КБО; The United Nations Convention to Combat Desertification in Those Countries Experiencing Serious Drought and/or Desertification, Particularly in Africa (UNCCD)*) [14] дії України спрямовані на вжиття ефективних заходів на всіх рівнях у поєднанні з угодами про міжнародне співробітництво і партнерство у рамках комплексного підходу і спрямованого на досягнення стійкого розвитку в уражених районах.

Важливо також звернути увагу на те, що 15.11.2021 Верховна Рада України засвідчила намір збереження біорізноманіття та впорядкування діяльності на територіях Смарагдової мережі прийнявши Постанову Верховної Ради України №1870-ІХ «Про Звернення Верховної Ради України до Конференції Організації Об'єднаних Націй зі зміни клімату, яка включатиме проведення 26-ї сесії Конференції Сторін Рамкової конвенції Організації Об'єднаних Націй про зміну клімату, 16-ї сесії Конференції Сторін, яка є нарадою Сторін Кіотського протоколу, та 3-ї сесії Конференції Сторін, яка є нарадою Сторін Паризької угоди, Генеральної Асамблеї ООН, Європейського Союзу, Ради Європи, парламентських асамблей, Європейського парламенту, Міжпарламентського союзу, інших регіональних і міжнародних організацій, урядів та парламентів іноземних держав, на підтримку глобальних цілей з питань зміни клімату» [15]. Маємо надію щодо співпраці та всебічної підтримки позиції Парламенту України учасниками 146-ої Асамблеї Міжпарламентського Союзу з цього питання також.

Відповідно до предметів відання на розгляді в Комітеті Верховної Ради України з питань екологічної політики та природокористування в даний момент

знаходяться такі законопроекти щодо сфери охорони й відновлення біорізноманіття, з підготовки яких комітет визначено головним:

- № 3631 про внесення змін деяких законодавчих актів України щодо стимулювання зменшення обсягів скидів забруднюючих речовин у водні об'єкти, викидів в атмосферне повітря та розміщення відходів;

- № 3796 про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відповідального поводження з домашніми та дикими тваринами, які утримуються у неволі;

- № 3863 про підтримку розвитку екологічного (зеленого) туризму на гірських територіях Чернівецької області;

- № 3864 про забезпечення державної підтримки розвитку екологічного (зеленого) туризму на гірських територіях України;

- № 4461 про території Смарагдової мережі;

- № 4570 про внесення змін до Закону України "Про Червону книгу України" (щодо посилення охорони рідкісних і таких, що перебувають під загрозою зникнення, видів тваринного і рослинного світу, занесені до Червоної книги України);

- № 5302 про внесення змін до Закону України "Про мисливське господарство та полювання";

- № 5342 про внесення змін до деяких законів України щодо запобігання жорсткому поводженню з тваринами та виконання міжнародних зобов'язань із захисту диких тварин;

- № 5366 про внесення змін до деяких Законів України щодо захисту морських ссавців і чужорідних видів акул;

- № 5406 про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо заборони використання тварин у цирку та інших незаконних видовищних заходах із злученням тварин;

- № 5413 про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо охорони та збереження особливо цінних ділянок природних водойм та водотоків;

- № 6314 про внесення змін до статті 19 Закону України "Про мисливське господарство та полювання" щодо охорони тварин, занесених до Червоної книги України;

- та інші.

У цілому, незважаючи на воєнний стан та російську збройну агресію Україна здійснює низку дій щодо захисту та збереження біорізноманіття на рівні повноцінно функціонуючої законодавчої діяльності Парламенту України, народних депутатів України, а також зокрема Комітету Верховної Ради України з питань екологічної політики та природокористування.

Російська збройна агресія проти України, яка триває вже більше року, завдає колосальної шкоди біорізноманіттю. Верховна Рада України закликала представників країн, що входять до складу Генеральної Асамблеї ООН невідкладно створити Спеціальну екологічну моніторингову місію для її роботи в Україні по фіксації та документуванню екологічної шкоди, що завдається навколишньому природному середовищу України, та 20.09.2022 прийняла Постанову Верховної Ради України «Про Звернення Верховної Ради України до Генеральної Асамблеї Організації Об'єднаних Націй, Програми Організації Об'єднаних Націй з навколишнього середовища, Європейського Парламенту, Європейської Комісії, парламентів та урядів держав - членів Генеральної Асамблеї Організації Об'єднаних Націй щодо утворення спеціальної екологічної моніторингової місії для фіксації екологічної шкоди, заподіяної внаслідок збройної агресії Російської Федерації на території України» [16].

Список посилань:

1. Закон України № 2456 від 16.06.1992 «Про природно-заповідний фонд України» - <https://zakon.rada.gov.ua/rada/main/2456-12#Text>
2. Наукова доповідь Державної установи «Інститут регіональних досліджень імені М.І. Долишнього НАН України» під назвою «Регулювання екологічної безпеки транскордонного регіону в умовах євроінтеграції України» - https://komekolog.rada.gov.ua/documents/good_info/good_info/analit_mater/73636.html
3. Закон України № 257/94-ВР від 29.11.1994 «Про ратифікацію Конвенції про охорону біологічного різноманіття» - <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/257/94-%D0%B2%D1%80#Text>
4. Текст Конвенції про охорону біологічного різноманіття - https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/995_030#Text
5. Постанова Верховної Ради України № 188/98-ВР від 05.03.1998 «Про Основні напрями державної політики України у галузі охорони довкілля, використання природних ресурсів та забезпечення екологічної безпеки» - <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/188/98-%D0%B2%D1%80#Text>
6. Закон України № 152-IV від 12.09.2002 «Про приєднання України до Картахенського протоколу про біобезпеку до Конвенції про біологічне різноманіття» - <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/152-15#Text>
7. Текст Картахенського протоколу - https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/995_935#Text
8. Закон України № 1926-IX від 02.12.2021 «Про ратифікацію Нагойського протоколу про доступ до генетичних ресурсів та справедливий і рівноправний розподіл вигід від їхнього використання до Конвенції про біологічне різноманіття» - <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/1926-20#Text>

9. Текст Нагойського протоколу -

https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/995_k03#Text

10. Закон України № 535-XIV від 19.03.1999 «Про приєднання України до Конвенції про збереження мігруючих видів диких тварин» -

<https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/535-14#Text>

11. Текст Конвенції - https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/995_136/archive#Text

12. Закон України № 662-XIV від 14.05.1999 «Конвенція про міжнародну торгівлю видами дикої фауни і флори, що перебувають під загрозою зникнення» -

<https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/662-14#Text>

13. Текст Конвенції – https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/995_129#Text

14. Закон України № 61-IV від 04.07.2002 «Про приєднання України до Конвенції Організації Об'єднаних Націй про боротьбу з опустелюванням у тих країнах, що потерпають від серйозної посухи та/або опустелювання, особливо в Африці» - <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/61-15#Text>

15. Постанова Верховної Ради України № 1870-IX від 05.11.2021 «Про Звернення Верховної Ради України до Конференції Організації Об'єднаних Націй зі зміни клімату, яка включатиме проведення 26-ї сесії Конференції Сторін Рамкової конвенції Організації Об'єднаних Націй про зміну клімату, 16-ї сесії Конференції Сторін, яка є нарадою Сторін Кіотського протоколу, та 3-ї сесії Конференції Сторін, яка є нарадою Сторін Паризької угоди, Генеральної Асамблеї ООН, Європейського Союзу, Ради Європи, парламентських асамблей, Європейського парламенту, Міжпарламентського союзу, інших регіональних і міжнародних організацій, урядів та парламентів іноземних держав, на підтримку глобальних цілей з питань зміни клімату» - <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/1870-20#Text>

16. Постанова Верховної Ради України №2594-IX від 20.09.2022 «Про Звернення Верховної Ради України до Генеральної Асамблеї Організації Об'єднаних Націй, Програми Організації Об'єднаних Націй з навколишнього середовища, Європейського Парламенту, Європейської Комісії, парламентів та урядів держав - членів Генеральної Асамблеї Організації Об'єднаних Націй щодо утворення спеціальної екологічної моніторингової місії для фіксації екологічної шкоди, заподіяної внаслідок збройної агресії Російської Федерації на території України» - <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/2594-20#Text>